

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי יוסף ב"ר חיים צאלח זלה"ה
מנהיג קהילת מנאכה - כ"ט ניסן תשכ"ח
רבי שלום ב"ר שלמה נגאר זלה"ה
מחכמי ק"ק תימן בירושלים - ל' ניסן תשי"ד
רבי אהרן ב"ר זכריה כחלאני זלה"ה
רב קהילת מד"אב - א' אייר תרע"ט
רבי יחיא ב"ר משה אזרק זלה"ה
מחכמי ירים - ה' אייר תשנ"ד

לק"י • פרשת קדשים ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון ק"ב
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

ל"ג גאון רבני תימן ותפירתם כמוהו ר' יחיא כמבורה"ר יוסף צאלח זלה"ה - ב"ח ניסן תקס"ה - מרן הגאון הגדול רבי שמריהו יוסף חיים בן מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זלה"ה - ידיר ורע אשר שמחת התורה שבלבו ועל פניו האירה כל סביבותיו, זכה להרביץ תורה ולהעמיד בתי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אלעזר זצ"ל בובלחט"א הרב צבי בלאט שליט"א - דוד הרב אברהם ב"ר דוד ברוחני זצ"ל - י"ח ניסן תשפ"ב, הנער אברהם ב"ר מאיר דהרי זצ"ל - ט' ניסן תשפ"ב, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן בבלחט"א רבי אברהם, הרב זכריה ב"ר יוסף גאסי זצ"ל, הרב ישראל ב"ר יהודה זצ"ל, מרת שרה מורחיי ב"ר שלום (עצאר) ע"ה - ל' ניסן תשס"ג, מרת אסתר ב"ר יחיא גרשי ע"ה ומרת יהודית ב"ר יוסף שרעבי ע"ה - ולזכות הרב אברהם ב"ר שלמה שליט"א, הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, הרב רפאל אריה בן יחיא שליט"א, הרב ששון בן מרדכי שליט"א, הרב אילן ב"ר יוסף, ומיכל ב"ר שיי תחיל' לפר"ש במהרה בתושב"י, ולהצלחת והצלחת אחינו בני ישראל, הנחתים בצרה ובשביה באוקראינה ובשאר גלויותיהם, המב"ר יצאצא מצרה לרווחה ומאפילה לאורה, ויזכנו לגאולה השלימה בקרוב, אכ"ר.

כתר של"א"ש

וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל כל
עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדשים
תהיו כי קדש אני ה' אליכם (וי"א, א ב)
מויז מוהר"ר חיים קרח זלה"ה, הביא בחיבורו הנקרא 'דברי חיים' לתמוה, דלכאורה תיבת 'לאמר' מיותרת כאן, כי הלא אח"כ נשנה שוב 'ואמרת אליהם'. וכך היה לו לכתוב, וידבר ה' אל משה, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וכו'. (עי' מדרש הגדול ריש פרשת אמור כ"א, א. ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחאי, כל מקום שנאמר בו שתי אמירות, צריכין להידרש).

וכתב דנראה לומר, דאכן תיבה זו אינה נצרכת לענייננו אלא היא נדרשת בכלל פסוק זה על סוף הפרשה דלעיל (וי"א, ל) אני ה' אליכם, והכי קאמר 'אני ה' אליכם, דבר אל בני ישראל לאמר, דהיינו שצוה ה' למושה להזהיר את בני ישראל שיאמרו תמיד שה' הוא אליהם, ובכך קדושים יהיו וזה כלל גדול למנוע לאדם שלא יבוא לידי עבירה, דכשתבא עברה לידו יאמר ה' הוא אליהם, והוא ציווה עלי לאמר כן, ואם אחטא יתרחק ממני ושוב לא יקרא שמו עלי' ע"כ (ודבריו הם מספר מסורת הברית הגדול לרבי מאיר אנגיל זלה"ה, כדרכו בהרבה מקומות בחיבורו להעלות משם).

ונראה להוסיף ולבאר שייכות פסוק זה גם לפרשה שלאחריו, קדשים תהיו, דבא הכתוב ללמדנו איך יוכל האדם להתרומם למדרגה נשגבת זו של 'קדוש'. על ידי שיתבונן תמיד ה' הוא האהים, דהיינו שכאשר יחשוב תמיד מהשי"ת ממילא ירגיש שהוא עומד לפניו ועל ידי כך יבוא לדקדק במעשיו ולהעמידם על הדרך המתקנת יותר, וכלשון הרמב"ם במו"נ (ח"ג פרק נ"ב) שוית' ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ע"כ וע"ש עוד שכתב דעל ידי זה תבוא אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובג'תו ממנו תמיד. וכך יזכה להתעלות ולהגיע למדרגת קדושים.

ויה"ר שנזכה ותהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא, ולהיות לנו זכרונו בין עינינו תמיד שנוסיף עוד להתעלות מחיל אל חיל, אכ"ר. **שבת שלום.**

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'
לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"א אלול התש"פ
ספר את השבועות כראוי אך טעה במספר הימים

אנשאלתי השבוע ביום העשירי לעומר, מאדם שנזכר כי ביום התשיעי טעה במקום וספר שמונה אך את מניין השבועות אמר כראוי, לדבריו כיון שספר בע"פ טעה לחשוב כי 'תמניא' בארמית זה תשעה, ואמר 'האידינא תמניא יומי בעומרא, דאינון חד שבועא ותרין יומי' (היום שמונה ימים בעומר, שהם שבוע אחד ושני ימים). נמצא שנתכוון לספור תשעה, גם במניין הימים. ושאלתו עתה, האם יכול לספור בברכה מכאן ואילך. **תשובה:** הנה קי"ל שמצוה למנות את הימים ואת השבועות (מנחות טו). ובראשונים יש שפירשו כי במה שסופר למשל ביום העשירי ואומר רק 'היום שבוע אחד ושלושה ימים', הרי זה מניין ימים ושבועות (טור בשם הראב"ה פסחים ס" תקכ"ו). ואף שמנהג ישראל להוסיף ולמנות את הימים שבכל יום מלבד מנין השבועות עם מספר הימים שבכל שבוע, מ"מ לעניין דיעבד אנו סומכים על דעת הראשונים הנ"ל. ולכן בנידון שבשאלה כיון שאמר 'חד שבועא ותרין יומי' מנה כראוי יומם ושבועות לפי אותם דעות ויצא יד"ח. וכן פסק המשנ"ב (ס"ק ל"ח ומקורו מהט"ז סק"י) שאם טעה במספר הימים ולא טעה בשבועות, מונה בשאר הימים בברכה.

אלא שעדיין יש לעיין, האם נפסול את הספירה הזו מחמת בסתירה שבדבריו, שהרי בתחילה אמר 'שמונה' ובסוף מנה 'תשעה'. ואין לומר דיבואו דבריו האחרונים ויתקנו את דבריו הראשונים, כיון שנאמרו יחד בתוך כדי דיבור, דזה שייך אם בא לתקן, אז אזלינן בתר לשון אחרון, אבל כאן הלא אל היתה כוונתו לתקן את דבריו, ונמצא דסתרי אהדרי. (שואל ומשיב מהד"ד ח"ג ס" קכ"ז). ויש שכתבו לבאר, דכיון שתחילת דיבורו היה בטעות, נדן אותו כאילו טעה בלשונו ולא חלה הספירה ההיא, ואנו מקבלים רק את החצי השני של הספירה שהיא שבועות וימים, (שו"ת מגדל צופים ח"ט ס" כ"ט), וכן הוא במקרה הנ"ל שסבור היה שאמר 'תשעה' כאמור. **ולמעשה** דעת רוב הפוסקים בזה כהכרעת המשנ"ב שבשאר הימים יש לספור בברכה (שו"מ שם, משנה הלכות ח"ט ס" ס"ה, שו"ת באר שרים מהדורא חדשה או"ח ב' ס" ר' ועוד) **וכן דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א.**

טלטול יונה פצועה בשבת

במעשה באדם שהתקין רשת במסתור הכביסה שבביתו, למנוע כניסה של יונים. והנה ארע בשבת שיונה אחת ניסתה להיכנס בדוחק דרך הרשת עד שאחד מכנפיה נתפס ברשת, וכך בעודה משתוללת כדי להשתחרר, נפצעה ודיממה וכמעט שמתה. עתה בא בעל הבית בשאלה, האם מותר לו לאחוז ביונה ולשחררה משום צער בעלי חיים. **תשובה:** הנה לעניין בהמה שנפלה לבור בשבת, פסק מרן השו"ע (סי' ש"ה סעי' י"ט) כי מותר להניח כרים וכסתות תחתיה משום צער בעלי חיים, אף שהוא מבטל כלי מהיכנו. מאידך לא הותר לישראל לחלוב בבת בהמה המצטערת מריבוי החלב, והותר רק לומר לגוי לחלוב אותה (שם ס"כ). וכתבו האחרונים, כי לישראל עצמו אסור לעשות מלאכה לא דאורייתא ולא דרבנן, אף במקום צער בעלי חיים, ורק ביטול כלי מהיכנו שהוא איסור מוקצה דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, הותר בשביל צער הבהמה (משנ"ב סי' של"ב סק"ו, כה"ח שם ס"ק י"ב).

ונחלקו הפוסקים מה יהיה הדין בבהמה זו שנפלה לבור, כאשר אין אפשרות להניח תחתיה כרים וכסתות, האם מותר להרימה בידיים ולעבור על איסור מוקצה וכי בעלי חיים הם מוקצה מחמת גופו כעצים ואבנים וכמבואר בשו"ע סי' ש"ח סעי' ט"ל. "וא שרק ביטול כלי מהיכנו הותר ולא טלטול בידיים ואין לדמות גזירות חכמים זה לזה (מג"א סי' ש"ה ס"ק י"א שכן נראה בפשטות בדעת הרמב"ם פכ"ה הכ"ז שכתב שאסור להעלותה בידיים), **אכן** יש הסוברים דאף טלטול בידיים הותר (שלטי הגבורים שבת פ"ח או"ג, ש"ת סי' ש"ה ס"ק מ"ז ופי' כן גם בדעת הרמב"ם, וכן צידד משנ"ב שם בס"ק ע"י). גם בשו"ע מצאנו כעין זה במה שהתיר לאחוז בבהמה חיה ועוף בחצר ולהוליכם, אף שיש בזה טלטול מוקצה במקצתו (סי' ש"ח ס"מ). **והלכה למעשה,** כי אם אין אפשרות לשחרר את היונה אלא ע"י טלטולה בידיים, מותר לעשות כן משום צער בעלי חיים (שו"ת הר צבי ח"א ס" ר"ה, שש"כ פכ"ז סעי' נ"ו, שלמי יהונתן ח"ג עמ' ע"ד, קונט"ו יום השביעי-מוקצה להגר"מ רצאבי שליט"א עמ' קכ"ו).

ניכוש עשבים וכיסוח דשא וגדר חי בשמיטה

ג' ישנם חצרות רבים שעלו בהם עשבים גבוהים במהלך החורף, ונשאלה שאלה האם מותר לחתכם וכיצד. **תשובה:** כבר כתבנו (גליון ע"ד) דנחלקו הפוסקים האם ניכוש 'עציץ' לצורך גוי הותר כשם שהותר ניכוש לצורך בהמתו כי שניהם אינם לצורך זריעה. או דלמא רק ניכוש כדי להאכיל לבהמתו מותר, כי שם כוונתו אין כוונתו להסיר את העשבי, אלא להאכיל את בהמתו, וניקוי החצר נעשה ממילא, משא"כ בניכוש לצורך גוי אף שאינו מתכוון לצורך זריעה מכל מקום רוצה הוא להסיר את העשבים. והבאנו שם דדעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א כהמתירים, ובלבד שיהיה ניכר שעושה לצורך גוי ולא לצורך זריעה כגון שיחתוך את העולה מן האדמה וישאיר את השורשים. **אמנם** כל זה לענין ניכוש עשבים, אבל כיסוח דשא וגדר חי לנוי, אף שעושה לנוי וגם ניכר ממעשיו שחתוך כדי לתת צורה אחידה לדשא ולגדר, מ"מ הלא בהכרח תהיה תועלת שעל ידי הכיסוח יצמיח עלים חדשים ועי"ז מתמלאים החללים בעלים. ואף אם יחתוך במקום שכבר התמלא, יש להסתפק אם מותר כיוון שהכיסוח יועיל לדשא תמיד שלא יגדל הרבה ויתקרב בסמיכות לקרקע, וכן בגדר, יועיל שלא ייתעבו ענפיו ותתקלקל צורתו ולכן יש להימנע (עיין אור לציון שביעית פ"א סי' י"א, שנת השבע פ"ז ס"ד).

היודע לדבר אביו מלמדו תורה במשנת רבותינו

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם וערלתו את פרוי שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל (וי"ט, כ"ג)
דרש על זמן הכנסת התינוק ללימוד תורה

[א] מוהר"ר שלמה בדיחי זלה"ה בעולת שלמה כאן, דרש פסוק זה כמין חומר על תולדות האדם משעת יצירתו ועד שזוכה ללמוד תורה. ובכלל דבריו כתב, שלוש שנים יהיה לכם ערלים, שאין מכניסין התינוק ללמוד, ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קודש הלולים לה, שמלמדין אותו שבח השם יתברך, כגון ענית אמן או שמע ישראל וכו', אל"ף ב"ת, גם כן איזה ברכות, גם כן אותיות ונקודות. ובשנה החמישית תאכלו את פרוי, שיודע במקרא, זהו שאמרו בן חמש למקרא. מכאן ואילך להוסיף לכם תבואתו, שהיא התורה הנקראת תבואה, דהיינו כל הארבעה ועשרים ספרים, משנה תלמוד הלכות ואגדות ע"ל, יעו"ש באורך.

קטן היודע לדבר אביו מלמדו תורה

[ב] והנה אמרו חז"ל (סוכה מב, א) קטן היודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקרית שמע. תורה מאי היא, א"ר המנונא תורה צוה לנו משה. ק"ש מאי היא, פסוק ראשון ע"כ. וקשה, דמדברי מהר"ש בדיחי משמע שאין מכניסין אותו עד שלוש שנים, וכאן מבואר דכבר כשיודע לדבר, אביו מלמדו תורה.

[ג] יש להעיר דאיתא בספרי פרשת עקב עה"פ ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס' (י"א, י"ט. אות מ"ז), מיכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה (וכע"ז בתוספתא דתניינא פ"א ה"ג, מלמדו שמע ותורה ולשון הקודש). ותמה שם בספרי דבי רב, היאך יליף תרתי מפסוק אחד, עיי"ש מה שתירץ. ונראה דהביאור הוא ללמדו לשון הקודש כדי שיוכל ללמוד את התורה שניתנה בלשון זו. וכן משמע מהירושלמי בסוכה (פ"ג ה"ב) 'יודע לדבר, אביו מלמדו לשון תורה', הרי דקרי ללשון הקודש לשון תורה, והביאור כנ"ל כי רק דרכה ניתן להבין את דברי התורה.

וקציע מדוע להירושלמי סגי רק בלימוד לשון הקודש, ואולי כיון דבגיל זה אינו בר הבנה, לא שייך חינוך ללימוד תורה. ולהבבלי מכל מקום שייך חינוך לגירסא, שוב מצאתי בעמק הנצי"ב (על הספרי שם), דמהפסוק ולמדתם אותם לדבר בס', דרשו דחייב ללמדו אם יכול לדבר אע"פ שאינו מבין. וכן ביאר בערוך השלחן (ס"ו רמ"ה סעיף א') את שאלת הגמרא תורה מאי היא, כלומר הלא עדיין אינו מבין, וקמ"ל דילמדנו רק פסוק תורה צוה, להשריש בקרבו שתורה מן השמים, ופסוק ק"ש, להשריש בליבו אמונת ה' אחד.

יודע לדבר היינו דיבור בדעת

[ג] ונראה לבאר ע"פ מה דאיתא כאן במדרש תנחומא (אות י"ד), וז"ל, הכתוב מדבר בתינוק, שלוש שנים יהיה לכם ערלים, שאינו יכול לא להשיח ולא לדבר (מהר"ש שבו זלה"ה בחמדת ימים ביאר דכך מתפרשת מילת 'ערלים' מלשון ערל שפתיים. ועי' פרשי' שמות ו', י"ב, שפירש ערל שפתיים מלשון אטום שפתיים). ובשנה הרביעית יהיה כל פרוי קדש, שאביו מקדישו לתורה. הלולים לה, שמהלל להקב"ה (כ"ה הגירסא בבגמרא דלקמן, וכע"ז בקין המזבח. ולפניו הלשון קשה, מהו הילולים שבשעה שהוא מהלל להקב"ה). ובשנה החמישית תאכלו את פרוי, משעה שהוא מתחיל לקרות בתורה, מכאן ואילך להוסיף לכם תבואתו. מכאן שנו רבותינו בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה ע"כ. [משמע דבן חמש היינו משמתחיל חמש דומיא דאילן. ועי' פרשי' לאבות פ"ה מכ"א].

הרי דעד שלוש שנים, אינו בכלל היודע לדבר. ומשם ואילך מתחילין איתו מעט מעט עד השנה החמישית שאז מכניסין אותו ללמוד תורה. וקשה דהלא כבר קודם שלוש שנים יודע מעט לדבר, וא"כ מדוע קרי ליה במדרש ערל שאינו יודע להשיח ולדבר, ומצאתי להרב עלי תמר על הירושלמי (סוכה שם), שכתב דכל הני שהוזכרו בברייתא בגדרי חינוך, היינו שיש בו דעת לעשותם לא כמעשה קוף בעלמא, והכא נמי, כל זמן שאין בכוחו לצרף המילים למאמר שלם המביע איזה רעיון, אינו בגדר דיבור, ורק מג' שנים דיבורו בגדר דיבור.

וכן מבואר מלשון מוה"ר דוד די מודינא זלה"ה בספרו נפש דוד עה"ת (הביא מהר"פ מגארי זלה"ה באור תורה כאן) שהתינוק אין לו דיבור 'בשלימות' עד שלוש שנים בנוהג שבעולם, לזה רמז שלוש שנים וכו' אטום בלי כח הדיבור. וכ"כ בשו"ת דברי יציב (י"ד סימן קל"ג), דאע"פ שמדבר קצת אין זה נקרא דיבור אלא משלוש שנים. וכן הביא מלשון הילקוט מעם לועז כאן, שהעלה דרשה זו וכתב, לפי שהתינוק עד שלוש שנים פיו סתום ואינו יודע לדבר 'כהגון' ואי אפשר ללמדו תורה.

חינוך שייך כשמבין מה שעושה

[ד] ובוזה נתיישב לי מה שתמהתי מעודי על מש"כ הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה ה"י) קטן שיוכל לאכול פת, מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה, וכתב רבינו מנוח דמקור דבריו מברייתא דסוכה דלעיל, ורבינו מנוח ביאר דמדאמרינן שם קטן האוכל כזית צלי שוחטין עליו את הפסח שמע מינה דכבר חייב הוא בחינוך דאי לאו הכי איך שוחטין עליו את הפסח (ועי' במעשה רקח שם פ"ז ה"ו, בתירוץ השני, דמה שלא הזכירו רבינו בשתיית ארבע כוסות כי היין מוזק לתינוקות, אבל בהגיעו לגיל חינוך שפיר מתחייבים). וקשה דמשמע שעדיין לא הגיע לגיל חינוך דשאר מצוות, וא"כ מה בכך שיודע לאכול כזית מצה. ולהאמור אתי שפיר, דלא מיירי במי שיודע לאכול גרידא, אלא שיודע ומבין ענין אכילת מצה שאינה חמץ, זה נקרא יודע לאכול.

ביאור דברי האברבנאל והרמ"א לענין לימוד האותיות

[ה] והנה דרשה זה הביאה הרמ"א בדרכי משה (ס"ו רמ"ה) בשם האברבנאל (בספרו נחלת אבות על פרקי אבות פ"ה) יש מפרשים, דאע"פ שאמרו בן חמש שנים למקרא, מכל מקום בן שלוש שנים לאותיות, ללמוד אותיות התורה. ומצאו להם סמך מן המדרש דלעיל, ובלשון האברבנאל 'כשישלים לנער שלוש שנים ויכנס בשנה הרביעית, אז יקודש לשם בלימוד אותיות התורה'. וכן העלה הרמ"א בשו"ע (שם סעיף ח') ומיד כשיהיה בן שלוש שנים שלמות מלמדן אותו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה.

ונראה דאינו ענין לדין 'אביו מלמדו תורה' המובא בברייתא בסוכה, שהרי זה הוזכר כבר לעיל מינה בשו"ע (סעיף ה'). אלא דאחר שכתב השו"ע (בסעיף ח') את השיעור מאימתי מתחילין להושיב הקטן לפני המלמד ללמוד מקרא כבן שש או שבע, הוסיף הרמ"א דלענין לימוד אותיות צריכין להתחיל עימו כבר מגיל שלוש, שאז יוקדש לה' בכך שמרגיל עצמו ללמוד בתורה. אכן ממה שסמכו האברבנאל עה"פ שלוש שנים יהיה לכם ערלים, משמע שלדבריהם קודם שלוש שנים אין לו שום שייכות לדברי תורה. ויש שלמדו

מכאן דאסור ללמדו תורה קודם שלוש שנים, כמ"ש הרב ערוגות הבשם (א"ח ס"ו ר"י) דעד שלוש שנים אין נכון לחנכו לתורה, דהוא בבחינת שלוש שנים יהיה לכם ערלים, והוא הדין נמי לענין חינוך לקיום המצות, ע"ש. וענין בספר חינוך ישראל (הארבעענעס. פרק א' הערה ב') שהביא ד"א בן גם לענין ברכות ומצות יציאת שלא לחנכו עד שיהיה בן שלוש שנים, יעו"ש.

ובזה יובן מה שהוקשה להגר"א בביאורו שם (ס"ק י"ט) 'איני מבין שיחתו דהא מיד שמתחיל לדבר חייב כנ"ל'. ואח"כ הביא שם את דברי התנחומא הנוכרים, וסיים ז'העיקר כמ"ש בגמרא משעה שמתחיל לדבר וכו'. דהיינו דגם הוא הבין לנכון שהרמ"א דיבר רק על לימוד האותיות, אבל הוקשה לו דמדרש זה משמע דשלש שנים הם ערלים לגמרי מד"ת, וזה דלא

כהגמרא (ובדומה לזה ראיתי שביאר קושינו מרן שליט"א בשע"ה י"ד סי' קס"א הערה ז'). ויש ליישב ע"פ מה שנתבאר לעיל (אות ג') דקודם ג' שנים אין לדיבורו חשיבות, ורק כשהוא בן שלוש שנים קרי ליה יודע לדבר, ושיעורן שווה. ומסתברא מילתא דאף הגר"א לא נחלק על זה, וגם הוא מודה דאין מלמדן אותו מרגע שמתחיל לדבר כמעשה קוף בעלמא, אלא בשעה שיודע להבין ולדבר דיבור שיש בו דעת, וכדלעיל, דאי לאו הכי אין כאן חינוך, והרי העיקר הוא כלשון הרמ"א 'כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה', ומ"מ סבירא ליה דאין זה תלוי בגיל שלוש שנים וממילא לא שייך לקרותם 'ערלים'.

מדרכי רבותינו - מוהר"ר יוסף ב"ר חיים צאלח זלה"ה

רבינו נולד לאביו בשנת התרמ"ד בעיר מנאכה, הוסמך להורא, אך לא שימש ברבנות העיר, אלא שימש כרב ביה"כ שבשכונה העליונה שבעיר 'כניס בית צאלח' לפי שנבנתה ע"י זקינו רבי יהודה ב"ר סלימאן צאלח זלה"ה (בשטר הקנין שעשה כדי שתעמוד בית הכנסת לו ולזרעו כתב, שאם ח"ו יצא ממנו אדם שאינו הגון, על פי הדין אין לו שום זכות בבית הכנסת), כבר באישון ליל היה מגיע לקבוע לימודו בביה"כ ומשום כך הוצרך ליטול עימו כלי נשק למירה מאינשי דלא מעלי שהיו משוטטים אז ברחובות, כשהתמנה לעקאל' (מנהיג) יהודי מנאכה נלחם בעוז דקדושה, עם מכחישי תורת האמת, ואף נאסר בעקבות כך, אך לא נרתע מכך. בסמכותו השתמש להיטיב עם אחיו ולהציל עשוק מיד עשוק, וגם פעל מכת סמכותו להשכיח שלום בין איש לרעהו ובין אדם לחבירו, ואף גויי הארץ בהכירם את יושרו וחכמתו היו באים אליו שיכריע ביניהם, ולכן גם לא הרשה לו האימאם להתפטר ממשרה זו. זיע"א.